

Kisebbségi dilemmák és társadalmi kihívások a Kárpát-medencében

Budapest, 2024. június 25.

Absztraktok

KISEBBSÉGI DILEMMÁK ÉS TÁRSADALMI KIHÍVÁSOK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Budapest, 2024. június 25.

ABSZTRAKTOK

KISEBBSÉGI DILEMMÁK
ÉS TÁRSADALMI KIHÍVÁSOK
A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN
Budapest, 2024. június 25.
ABSZTRAKTOK

Szerkesztő:
Bajcsi Ildikó – Bencze Dávid – Novák Anikó

Kiadó:
TéKa – Szlovákiai Magyar Fiatalok Tudományos és Kulturális
Társulása
Komárom, 2024

Lektor:
Bajcsi Ildikó

Tördelő:
Novák Anikó

ISBN 978-80-69066-07-6
EAN 9788069066076

A rendezvényt a Kulturális és Innovációs Minisztérium
támogatta.

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

PROGRAM

KISEBBSÉGI DILEMMÁK ÉS TÁRSADALMI KIHÍVÁSOK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Szervezők:

TéKa – Szlovákiai Magyar Fiatalok Tudományos és Kulturális
Társulása

Időpont:

2024. június 25.

Helyszín:

1146 Budapest, Abonyi utca 10.
(MTA Domus Vendégház)

10.00–10.10 **Megnyitó**

10.10–10.30 **Hamsovszki Júlia (ELTE BTK):**

Bibliai és mitológiai eredetű eponimák
a magyar és a lengyel nyelvben

10.30–10.50 **Lengyel Ákos (EKKE):**

A Komáromi városi nemesség migrációja
a 19. században

10.50–11.10 **Bozó-Szűcs Diána (EKKE):**

Az aszódi skandalum:
egy mikrotörténeti kutatás tanulságai

11.10–11.30 **Bencze Dávid (EKKE):**

Az érsekújvári vasutas társadalom
az államfordulat idején (1919)

11.30–11.50 **Bajcsi Ildikó (EKI):**

Nyilasok Komáromban és környékén
az első bécsi döntést követően

11.50–12.10 Vita

- 12.10–13.30 ***Ebédzünet***
- 13.30–13.50 **Varga Krisztina (SJE TKK):**
Az első bécsi döntés megjelenése a szlovák és a magyarországi történelemkönyvek lapjain
- 13.50–14.10 **Sýkora Hernády Katalin (SJE TKK):**
A szlovákiai magyar pedagógusképzésben résztvevő hallgatók interakciós stílusa
- 14.10–14.30 **Ribní František (SJE GIK):**
A mesterséges intelligencia használatának tudatossága
Kutatások a szlovákiai magyarok körében
- 14.30–14.50 Vita
- 14.50–15.10 ***Kávészünet***
- 15.10–15.30 **Fóthy Noémi (SJE GIK):**
A Nyitra megyei vállalkozások és a tervezés
- 15.30–15.50 **Valkó Vivien (SJE GIK):**
A Fenntartható Fejlődési Célok társadalmi és gazdasági vetülete
- 15.50–16.00 ***Zárszó***

Hamsovszki Júlia

Bibliai és mitológiai eredetű eponimák a magyar és a lengyel nyelvben

Az eponimia – azaz köznevek személynevekből történő képzése, nem idegen a természettudományoktól és a botanikától. Görög eredetű kifejezés, amely az epi (jelentése: -ról, -ről) és az onyma(név) szavakból ered. Az emberi kultúra eponimákban örökíti meg azoknak a kivételes személyeknek a nevét, akikre az utókor hálásan emlékezik. Eponima az a szó, amely valamely kivételes, (általában valós, ritkábban kitalált) személyiség nevét őrzi. Az eponimák jelölhetnek például dinasztia (Árpád-ház – Árpád), földrajzi helyet (Amerika – Amerigo Vespucci), jelentős új paradigmát (darwinizmus – Charles Darwin), intézményt (akadémia – Akadémosz), eljárást (galvanizálás – Luigi Galvani).

Az eponima köznevesült tulajdonnév, tehát azoknak a személyeknek a neve, akiknek a neve tárgyak, települések, termékek, találmányok stb. névadójává vált. A leghíresebb példák a földrajzi nevek: Alexandria, Kijev (Kiy herceg nevében), Bolívia, Everest stb. A tudományban és az orvostudományban a névadók olyan tudósok és szakemberek, akik egy bizonyos felfedezést tettek, valamilyen találmány fűződik a nevükhöz, először azonosítottak vagy írtak le egy korábban ismeretlen betegséget, láttak meg egy matematikai, fizikai törvényszerűséget (pl. Pitagorasz-tétel, Newton-törvény, Based-kór, Kroneck).

Evgenia Mikhailovna Kakzanova, a téma egyik legismertebb orosz szaktekintélye szerint a kutatás és a terminográfia tárgyának, a nemzetközi eponim-terminusok megválasztása nem véletlen. Ez a választás jól „előrelátható” volt: azt a globalizálódó környezetben a kultúra és a világszintű tudományos kutatások által felvetett kérdések, a kutatás alkalmazott szempontjai, és különösen a lexicográfia és a terminográfia determinálták.

Az első eponim szótárak csak a 20. század közepén jelentek meg. Ezek egynyelvű szótárak voltak, legtöbbször orvosi kifejezéseket tartalmaztak, majd később más tudásterületeket is felöleltek. Egyszavas eponimákat egyáltalán nem, vagy csak szórványosan tartalmaztak. És ami a legfontosabb, hogy e szótárak szerzői az előszóban nyíltan jelzik, hogy „nem tesznek úgy, mintha tudományos megközelítést alkalmaznának a eponim kifejezések tanulmányozásában, fő céljuk a szórakoztató irodalom létrehozása a nagyközönség számára.

Merton (1973) szerint a tudománytörténész feladata, hogy „megörökítse a tudományos ismeret eredetének kollektív emlékezetét. ... Anonim jelenségeknek nincsen helye a dolgok rendjében. Eponimitás és nem anonimitás a követendő”. Az eponimia az egyik legfontosabb – és valószínűleg a legmagasztosabb – tudományos elismerés. Mivel a tudományos eponimák rangja és becsé évszázadokon át fennmaradt, szükségszerű, hogy nagyon jelentős és valós érdemek alapozzák meg őket. Ha ugyanis az eponimiát a tudományos érdemeken túli egyéb tényezők, mint személyes barátság, gazdasági hatalom, politikai nyomás vagy nemzeti hovatartozás meghatározóan befolyásolná az a jelenség fontosságának, elismertségének elértéktelenedését okozná (Braun – Pálos 1999).

Az kutatás középpontjában a bibliai eredetű eponimák bemutatására került sor, mint például Ábrahám kebele, Jákob lajtorjája (Olyan, mint Jákob lajtorjája; Fel-alá járkál, mint Jákob lajtorjáján), salamoni bölcsesség, Júdás csókja, júdáspénz, jeremiád.

A mitológiai eredetű eponimák etimológiája is a kutatás részét képezi: grácia – 'kecs, kellem, báj'; 'a szépség és báj ókori római istennőinek egyike': a három grácia; 'régén' kegyelem'; sváda – 'beszédbeli ügyesség, talpraesettség, rábeszélő készség': jó svádája van. A latin suada átvétele; ez mint tulajdonnév (Suada) a meggyőzés istennőjének neve volt a rómaiaknál; Árgus: A görög mitológiában Argosz... (azaz Árgus) Inakhosz fia, százszemű óriás

pásztor volt. Száz szeme az egész testén volt szétszóródva (Ovidius viszont úgy írja le, hogy mindet a fején viselte), és alváskor is csak kettőt hunyt le közülük. Hazáját, Árkádiát többször is megmentette a pusztulástól, hála sok szemének, amelyekkel éberentudott figyelni; Ammonia: Ammon, Ἀμμων (óegyiptomi Amün, hangsúlytalan helyen Amn), talán a m. «jelenj meg», eredetileg az egyiptomiak egyik helyi istene; Thebaenek s különösen az Opet nevű templomvárosnak (ma Karnak) védő ura és parancsolója; vulkán: Vulcanus a római mitológiában Iuppiter és Iuno Regina fia, Venus férje, és Caeculusapja. Ő volt a tűz és a vulkánok istene, és ő készítette az istenek és a hősök fegyverzetét. Ezt a szerepkört a római mitológia hellenizálódása során kapta, amikor Vulcanust a görög mitológia Héphaisztoszával, a kovácsistennel azonosították; Pandóra szelencéje; jupiterlámpa; mentőr; Pénélopé vászna; nárcizmus.

A példák jól mutatják, hogy az eponimia valóban az egyik legjelentősebb tudományos elismerés, hiszen a nyelvbe való beépüléshez komoly, széles körben elismert teljesítmény szükséges.

Lengyel Ákos

A Komárom városi nemesség migrációja a 19. században

Az előadás témája szorosan összefügg a doktori disszertációm kutatásával. Ennek középpontjában a komáromi szekeresgazdák társadalmi rétege áll. Röviden érdemes bepillantani a komáromi szekeresgazdák történetébe, illetve megvizsgálni, hogy ez a társadalmi réteg miért érinti a nemesi migráció témáját.

Szekeresgazdák társadalmi rétege

Komárom városában a 18. század második felében már találkozunk az egyházi anyagokban – igaz, csak elvétve – a „szekeresgazda” szóval, valószínűleg foglalkozás meghatározásaként. Eddig egyelőre nincs egyértelmű bizonyíték arra, hogy a 18. században a nemesi társadalmi réteg egy részét illették volna ezzel a megnevezéssel.

Az utolsó élő szekeresgazdák visszaemlékezéseik alapján a rétegen belül megkülönböztették a szekeresgazdát és a telkes gazdát.¹ Előbbiek a rétegen belül szegényebbnek számítottak, általában kevesebb mint 5 katasztrális hold földdel bírtak, ezért egyéb foglalkozásokat kellett űzniük a megélhetésért. A telkes gazdának vagyonukat leginkább a földtulajdon biztosította, általában kisbirtokosok voltak – 5-100 katasztrális hold földdel –, de előfordult köztük jómódú középbirtokos is. A 19. századi köznyelvben azonban a 'szekeresgazda' kapcsolat állandósult, és egészen 1948-ig használatban is maradt. Jogi szempontból szinte kizárólag nemesek alkották ezt a közösséget, ellenben arra is volt példa, hogy a hűséges munkásukat, szolgálójukat „maguk közé emelték”.

---

1 Kelemen István szekeresgazda, visszaemlékezés, hangfelvétel, 1973.

Az eddigi kutatások alapján, körülbelül 45-50 szekeresgazda nemzetség nemesi státuszáról tudunk (legtöbbször armálissal rendelkeztek). Annyi bizonyos, hogy Komárom városában nagy részük megtartotta nemesi pozícióját, azonban arra is volt példa, hogy bizonyos egyének beléptek a polgári rendbe. Az utóbbi azonban nem bizonyult általános tendenciának. Ezt az általános jelenséget Rácz József így fogalmazta meg: „Teljes nemesi szabadságot csak a birtokos nemes élvezhetett, mert a személyi védelem mellett a földtulajdonhoz kapcsolódó jogok is megillették, mint a járadékszedés, a jobbágyok munkaszolgáltatása, a királyi kisebb haszonvételek jövedelme és a »iurisdictio« érvényesítése.

Ezzel szemben az armalisták szabadsága – amilyenek a városlakók is voltak – csak a személynek szólt, s ennek sarkalatos pontja az adómentesség volt. Így az armalisták nobilitását amolyan fél nemesi kiváltságnak lehetett tekinteni. Amíg tehát a birtokosnál a nemesi szabadságnak elsősorban a jövedelemnövelő funkciója érvényesült, addig a birtoktalanoknál a terhek alól való mentesség igénye fogalmazódott meg. A városokba beköltözött nemesek már csak ezért is szívesen egészítették ki korlátozott szabadságjogaikat polgári előjogokkal, miközben féltékenyen őrködtek a magukkal hozott kiváltságaik fölött, sőt ezeknek a körét mindenképpen tágítani is szerették volna.”²

A városban élő nemes szekeresgazdák és telkes gazdák igyekeztek a város falain kívül földbirtokokat vásárolni. Komárom határain belül pedig igyekeztek más, a 'profiljukba' illő foglalkozást űzni. A legjellemzőbb foglalkozások a következők voltak: kereskedő, kereskedési biztos, földműves, földbirtokos, molnár, halász, hajóvontató, hajós, hajóács, kertész, fuvarozó, csizmadia, asztalos mesterségek voltak.

Ezek közül érdemes röviden kiemelni a hajóvontatást, ami az egyik legjövedelmezőbb foglalkozásuk volt a szekeresgazdáknak.

---

2 Rácz István: Városlakó nemesek az Alföldön 1541–1848 között, 70. oldal, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

Az északi gabonaszállítási vízi útvonal központja a 18. század végén, 19. század elején Komárom volt.³ Ezt Bácskai Vera kutatásai is megerősítik, amelyek alapján Bácskai a várostípusok alapján a gyűjtő és elosztó központok közé sorolta Komáromot. Az ebben a csoportban megtalálható városok közül csak Komárom kapcsolódott be közvetlenül a nyugatra irányuló gabonakereskedelembé. Szerepe leginkább a Dunán érkező szállítmányok továbbítójaként és szállítójaként volt fontos.⁴

A 19. század elején a város gazdasági jelentőségét a gazdák is kihasználták. A visszaemlékezések alapján egészen az ország déli részzeitől Ulmig vállaltak vontatást. Amennyiben megvizsgáljuk a komáromi református halálozási anyakönyveket, találhatunk olyan bejegyzéseket, amelyekben feltűntetik, hogy Magyarországon déli részeiben hunytak el hajóvontatók. Maga a vontatás egy komplex feladat volt. A vontatás irányítói a vontatógazdák voltak, akik általában a legtapasztaltabb hajóvontatók voltak. A hajókat nagyrészt párosával vontatták, és két közepesen megrakott tölgyfa hajó vontatásához a következő egységre – komáromi szóhasználatban 'cukkra' – volt szükség: 5-9 hajós, 2 vontatógazda, 1 kurtulyás, 18-20 hajtó és 30-38 ló.⁵ Az előbbiekből láthatjuk, hogy egy-egy vontatóegység kiállítására nem volt elég egy család. 30-40 lovat csak úgy tudtak munkába fogni, ha a távoli rokonság is bekapcsolódott a munkába.

A komáromi gazdák migrációs állomásai

A migráció minden korban taszító és vonzó tényezők jelentkezésének az eredménye. A társadalom bizonyos csoportjainak moz-

---

3 Gráfik Imre: Hajózás és Gabonakereskedelem, „Gabonakonjunktúra vízen”, 62. oldal, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2004.

4 Bácskai Vera: Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX. század elején, 42. oldal, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

5 Kecskés László: Komáromi mesterségek, 213. oldal, Kiadta: Kecskés László Társaság, Komárom, 2006.

gását általában a gazdasági alapú indítékok szolgálják.⁶ A szeke-resgazda társadalmi réteget alkotó nemesi családok leginkább a 18. század folyamán költöztek Komárom városába. Erre utalnak az általuk használt előnevek is, mint például: bögellői Kossár, várbogyai Antal, padányi Gulyás, patasi Füßy, nagymegyeri Rátz.

A migrálás oka valószínűleg Komárom szabad királyi várossá nyilvánítása, illetve a város gazdasági fellendülése volt. Ezt a folyamatot fejt ki ifj. Reiszig Ede dr. Komárom vármegye nemesi családjai munkájában is.⁷ A nemesség migrálása multifaktoriális jelenség volt, ami az országot nézve általánosnak volt nevezhető. A migrációt kiváltó tényezők közül a legjellemzőbbek vallási és gazdasági jellegűek, gyakori okként ismerhető fel a nemesi telkek aprózódása.⁸

Érdekességképpen, ha megnézzük Fényes Eleknek a Csallóközi járás 1848-as leírását, az ott vizsgált városok, községek leírásánál találunk 'tipikus' szeke-resgazda családneveket. Ilyen például Nagymegyernél a Rác, a Kosár, a Czina, az Egyházy, a Hodosy, vagy éppen Bogya községnél az Antal és a Füßy család.⁹ Számos esetben ezeket igazolva bizonyítékkal szolgálnak az egyházi anyakönyvek, ahol a származásnál egy másik lakhely is fel van tüntetve.

A nagyarányú beköltözés a 19. század első feléig folytatódott, addig a pontig, amíg Győr nem nőtte ki magát a gabonakereskedés egyik központjává.¹⁰ Ez a 19. század 30-as, 40-es éveit érinti. Az 1849-es szabadságharc során komoly csatákat élt meg Komá-

6 Rác István: Városlakó nemesek az Alföldön 1541–1848 között, 67. oldal, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

7 ifj. Reiszig Ede dr.: Komárom vármegye nemesi családjai, In: Magyarország Vármegyéi és Városai, szerk.: Dr. Borovszky Samu, Komárom Vármegye és Komárom, 558. oldal, kiadta: Országos Monografia Társaság, Budapest.

8 Rác István: Városlakó nemesek az Alföldön 1541–1848 között, 70. oldal, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

9 Fényes Elek: Komárom vármegye leírása (1848), 139. és 143. oldal, Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1994.

10 Balázs Péter: Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején, 83. oldal, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.

rom, amiből gazdasága már nem tudta a 19. század eleji szintet elérni. Ennek és az ipari fejlődésnek köszönhetően sok szekeresgazda hagyta el a várost. Az óbudai hajógyár szabályszerűen vonzotta a komáromi hajóácsokat, sokan közülük a fővárosban le is telepedtek. Érdeemes idézni padányi Gulyás Kornél lelkész visszaemlékezéseit, aki hasonló történetet osztott meg: „Születtem 1867. év július hó 3. napján Komáromban. Szüleim Gulyás Lajos és Hermann Franciska. Négyen voltunk testvérek, három fiú és egy leány. Édesapám jómódú iparos molnár volt, akinek a Dunán szép vízimalma és a Csapó utcában tágas háza volt. Apám később rosszakaratú emberek, talán saját jóhiszemősége folytán nagyon súlyos és nehéz anyagi helyzetbe jutott, úgyannyira, hogy 1882. évben elköltözött Komáromból a Bánátba, Nagyszentmiklóásra, hol az ottani nagy gőz- és hengermalomban kapott főmolnári állást, itt halt meg 1896. évben, az édesanyám is itt nyugszik, aki 1884. évben halt meg.”¹¹

Összegzésként látható, hogy Komárom városába nagyszámú – nemes – bevándorlás a 19. század elejéig zajlott, majd a század második felében fokozatos, lassú kivándorlás jellemezte a szekeresgazdák társadalmi rétegét. Mindezek ellenére ez a réteg egészen a második világháború végéig képviselte magát a városban. A második világháborút követő deportálások, lakosságcsere és a politikai rendszer szinte megsemmisítette a szekeresgazdák emlékét.

---

11 „A késő idők emlékezetében éljenek...” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi önéletrajzai (1943), Szerkesztette: Kránitz Zsolt, Kiadó: Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Pápa, 2013.

Bozó-Szűcs Diána

Az aszódi skandalum: egy mikrotörténeti kutatás tanulságai

Az 1847-es év április 13-a különös jelentőséggel bírt az aszódi evangélikus gyülekezet számára. Ezen a napon tartották azt a lelkészválasztást, amely elindított egy 15 évig tartó vitát és három egyházi pert. A megválasztott lelkész ifjabb Mikulás Dániel Ede lett. Az eseménysorozat a lelkészválasztás eredményének megkérdőjelezésével indult, ennek következtében az aszódi evangélikus gyülekezet két részre szakadt. A hosszú évekig tartó vita során érzelmek, érdekek, valamint identitások ütköztek egymással. Természetesen az aktuálpolitika is befolyásolta az eseményeket. Erről az időszakról szól az *Aszódi skandalum – Egy lelkészválasztási per társadalomtörténeti szemszögből* című mikrotörténeti monográfiám. Előadásomban ennek a munkának a rövid, egy aspektusból történő bemutatására szántam rá magam. A mikrotörténeti munka, mely több éves kutatás eredménye, a vitán keresztül sok különböző nézőpontból mutatja be a helyi társadalmat, a közösség érdekeit és szerveződéseit.

Kutatásom során kvalitatív és kvantitatív megközelítéseket egyaránt alkalmaztam. Hiszen egy klasszikus mikrotörténeti munka módszertani alapja, hogy nemcsak magát az eseménysort, hanem annak a hátterét is bemutatja. Még hozzá a felszín alatt zajló folyamatokon keresztül. Ezt pedig a társadalom statisztikai, mikro- és makroszintű feltárásával alapozza meg. Így a társadalom rendi, föld alapú, foglalkozásszerkezeti és demográfiai vizsgálatát a statisztikák mellett léptéket váltva egy-egy családra, egyénre vagy kiemelt momentumra fókuszálva egészítettem ki. Ennek köszönhetően munkámban átfogó képet nyújtok a helyi közösségről.

Az elemzésekhez létrehoztam egy relációs adatbázist, amely lehetővé tette az egyéni életpályák és életutak tömeges összehason-

lítását, valamint a társadalmi csoportok megismerését időrendi és horizontális kapcsolatok feltérképezése által. Az adatbázisom 5047 személyt tartalmaz, és 21 adattábla alkotja, amelyek összekötötésben állnak egymással.

Előadásomban nem térek ki részletesen minden aspektusra. Fő célom, hogy rávilágítsak néhány olyan jelenségre, amelyet egy leíró szemléletű vizsgálattal, társadalmi „mélyfúrás” nélkül láthatatlan maradt volna. Ehhez persze a város társadalmának legfontosabb jellemzőit ki kell emelnem. Például azt, hogy Aszód egy multietnikus mezőváros volt, ahol jelentős szlovák és német ajkú népesség élt. A török kor végén és a Rákóczi-szabadságharc időszakában települtek be a szlovákok, míg a németek bevándorlása a 18. században történt, főként munkaerőhiány miatt. A németek és szlovákok nyelvhasználata, identitása, és egymással való reflexióik is fontos szerepet játszottak a közösség életében. Az iskolák tanítási nyelve német és szlovák volt, de a korszakban jellemző módon bizonyos területeken a magyar nyelv egyre inkább előtérbe került. Így a nyelvi szempont összetett vizsgálata, a közösség nyelvi dinamikájának feltárása elkerülhetetlen volt.

Az előadásban konkrét eseményeket is bemutatok, és amennyire erre lehetőség nyílik, elmagyarázom az okokat és levonom az ezekből levonható tanulságot. Ilyen például az a nyelvi alapú konfliktus, amely pánikot keltett a közösség egy részében, de főleg a földesúr, Podmaniczky Lajos magatartását alapozta meg. Ez az esemény Masztics János korábbi, magyar nyelv ellenes környékbeli mozgalma ugyanis egy olyan hivatkozási alappá vált, mely stabilizálta a sokak számára nem kívánatos lelkész pozícióját. Látható, hogy a nyelvi kérdés tehát már a lelkészválasztási vita első szakaszában megjelent. Előadásomban kitérek a lelkészválasztással kapcsolatos evangélikus egyházi persorozat többi szakaszára is. A vita a szabadságharc alatt kezdődött, majd az abszolutizmus időszakában is folytatódott. Az aktuális politikai környezet pedig természetesen mindig kihatott a persorozat adott szakaszára. Az

érvekben és ellenérvekben látványosan megjelentek a politikai motívumok, melyek mögött egy-egy társadalmi csoport érdekei álltak, nem pedig az általuk feltüntetett politikai nézetek.

Ugyanis bizonyos karakterekről kiderült, hogy mindig az aktuális politikai folyamatok mentén, a hatalomhoz igazodva, a megfelelő ellenségkép kiválasztásával igyekeztek sikerre vinni az ügyüket. A munka egyik legnagyobb tanulsága annak felismerése, hogy a politikai érvek, a vélt és valós társadalmi törésvonalak hogyan hatottak a közösségre és a vita kimenetelére.

Az előadás végére egyértelműen kirajzolódik Mikulás Dániel Ede karaktere és az, ahogy az országos politikát használta a vita során, igyekezve a saját javára fordítani az aktuális hatalom narratíváját. Láthatjuk a két Podmaniczky báró szerepét is, ugyanis a két különböző személyiségű és gondolkodású földesúr eltérően viselkedett a viták során. A nyelvi, társadalmi, politikai törésvonalakkal kapcsolatban kiderülő váratlan eredményeket is bemutatom a vita néhány látványos mozzanatán keresztül.

Így egyértelműsíttem, hogy a mikrotörténeti kutatás segített rámutatni arra, hogy a lelkészválasztás körüli konfliktusok nem csupán vallási természetűek voltak, hanem a helyi társadalmi és politikai viszonyok leképződései is, azonban ezek sokszor váratlan módon bontakoztak ki. A különböző csoportok közötti feszültségek és szövetségek formálták a közösség életét és fejlődését. Az aszódi skandalum története így nemcsak egy egyházi vita, hanem a 19. századi magyar társadalom komplex viszonyainak iskolapéldája is.

Bencze Dávid

Az érsekújvári vasutas társadalom az 1919-es államfordulat idején

Előadásomban az 1919-es államfordulat kulcsfontosságú helyi eseményeit mutatom be az érsekújvári vasutasok szemszögén keresztül. Az érsekújvári vasutas társadalom bemutatásán túl a következő eseményekre, illetve a csoport által adott reakciókra összpontosítok: A vasutas karrier mint társadalmi előrelépési státusz; Az államfordulat következtében beállt katonai diktatúrára adott vasutas reakciók; A vasutasok által szervezett sztrájk kibontakozása, és az ott adott követelések természetének az elemzése.

Az elmúlt években a hazai és a nemzetközi történetírásban egyre gyakoribb a történeti kutatás tárgyának több szempontú – így egyszerre gazdasági, demográfiai, politikai vagy antropológiai vizsgálata. Úgy tűnik, az egyes történettudományos aldiszciplínák közötti határvonalak egyre inkább elvesztik jelentőségüket. A komplex megközelítést alkalmazó munkákat igen gyakran „társadalomtörténetiként” emlegetik. Nehéz erről a kérdésről eredetit vagy újat mondani, hiszen e problémával, a magyar társadalomtörténet helyzetéről a Századvég 1997. évi tavaszi számában közölt alapos elemzésében Benda Gyula és Kövér György részletesen foglalkozott. Részben egyetértve velük, úgy gondolom, hogy nagyszerű lehetőségek nyílnak egy-egy történelmi téma mélyebb elemzését, illetve eredmények feltárását tekintve, ha egy társadalmi csoport „személyes” élményén keresztül, annak tanulságai alapján vonunk le következtetéseket a társadalmi változások megérése érdekében. Ugyanakkor úgy vélem, hogy a történész keze ebben a tekintetben teljesen meg van kötve, hiszen a rendelkezésére álló felhasználható források egyfelől végesek, másfelől a történész mindig is csak a mából képes konstrukciót alkotni. A hangsúly itt talán sokkal inkább

rekonstrukción van, vagyis nem tud tökéletes munkát végezni, hogy a múltat egy társadalmi csoport szemüvegén keresztül láttassa, amely az akkori eseményeire megélt.

Elsősorban a mai történetírás trendjei közé teljesen illeszkedik az a tendencia, hogy a trianoni kérdéskör kapcsán úgymond a politika- és diplomáciatörténeti megközelítéstől eltérő részdiszciplínát alkalmaznak a kortársak. Ráadásul az alulnézeti szemszögnek köszönhetően olyan perspektívából ismerhetjük meg az államfordulat és az impériumváltás mindennapjait, amelyet a fent említett megközelítések nem voltak képesek megfelelően érzékeltetni. Hogy csak az utóbbi évekből említsek két kiváló kezdeményezést: Kunt Gergely és társai által szerkesztett *Trianon arcai* (2018), vagy a Trianon100 kutatócsoport munkáit emelném ki, sok más kezdeményezés mellett.

A kutatásaim során rájöttem, hogy helyi szinten az államfordulat eseményeinek sűrűjében éppen a vasutasok állnak. Hiszen Érsekújvár az 1914-es évre vált olyan vasúti csomóponttá, ahol Budapestről nemcsak az egykori koronázó város, Pozsony, de épenséggel Nagysurány, Nyitra és Privigye, illetve Zólyom városának az egyetlen megközelítési módja. Éppen ezért nemcsak egy vasúti csomópont, hanem logisztikai szempontú megközelítésben Érsekújvár a Felvidék kapuja. Így gyakorlatilag a kisváros birtoklása stratégiai kulcskérdésnek számított az államfordulat idején. Mindemellett pedig ez a réteg helyi vonatkozásban több mint 2000 alkalmazottat számlál, így számbeli szempontból az egész helyi társadalom tekintetében is markáns számot jelentett.

Az előadásom során felhívom a figyelmet arra is, hogy az impériumváltás gyakorlatilag az egész Felvidék területén gyakorlatilag receptszerűen működött. A közrendet felforgató elemek, a hazatérő, leszerelt katonák és az egyéb csoportosulások kiküszöbölése érdekében lényegében maguk a városvezetők hívták be az alakulatokat az egyes településekre. A másik racionális oka a településátadásoknak a központi ellenállás hiánya és a civil lakos-

ság életének a védelme volt. Csupán két településen szerveződött meg valamilyen fajta ellenállás – Érsekújvárbán és Rapon. Természetesen történt mindezt úgy, hogy 1918 novemberétől kezdve valamennyi város elutasította és határozatban kinyilvánította, hogy nem kíván a Csehszlovák Köztársaság része lenni. Azonban a csehszlovák hadsereg által birtokolt területek lakossága alapvetően békésen fogadta a változásokat, hiszen ez a társadalom meg volt győződve arról, hogy a kialakult helyzet csupán ideiglenes jellegű. A hadsereg jelenléte csupán a béke megteremtése és megőrzése érdekében érkezett, s a pozitív nemzetközi döntéshozatal után, a „színmagyar”, illetve a tiltakozásukat kifejező városok magyar szempontból igazságos döntéshozatalban részesülnek, és továbbra is a magyar integritás részét képezik majd – mint kiderült óriási téveszmében voltak.

Ahogy más városokban, Érsekújvár esetében is a katonaság fő feladata a város közbiztonságának fenntartása volt. A város elfoglalása két irányból zajlott: délután Galánta felől érkezett a városba egy gyalogezred, majd délután egy órakor egy vonaton szállított katonai alakulat csatlakozott hozzájuk. Első feladatuk a város azonnali megszállása volt. Elfoglalták annak kulcspontjait: a vasútállomást, a közelében lévő kettes számú postahivatalt, a városházát és a távirati irodát. A csehek erősítést hoztak, és tüzérségüket is megerősítették. Lefoglalták a város addig nyitva tartó iskolaépületeit a katonák elhelyezésére. A városi vezetésben különösebb személyi változásról nem tudunk.

Mindenesetre 1919 januárjában még valóban ideiglenesnek érezhették a katonai jelenlétet. Erre utalt az is, hogy a tisztviselők, közalkalmazottak java a városban maradhatott és folytathatta munkáját.¹

---

1 „A következő napokban általános nyomottság ülte meg a várost, annak ellenére, hogy minden közhivatalban meghagyták a régi személyzetet, csak a főnöki tisztséget töltötték be újonnan jött cseh tisztviselőkkel. Határozottan lehet állítani, hogy úgy a katonaság, valamint a polgári hivatalok egyébként lojálisan viselkedtek a város lakosságával szemben” – említi Vágovits a visszaemlékezésében.

S csupán azon városatyák elmenekülésének lehattunk ekkor tanúi, akik a város készpénztartalékával együtt távoztak (Az akkori polgármester Steiner Gábor mellett további három városi képviselő).

A megszállt területeken időközben egyre halmozódtak a lakosság sérelmei. Persze a munkanélküliség, az élelmiszerhiány, a Károlyi-kormányzat által bevezetett pótlékok elmaradása, a csehszlovák hatalom egyre arrogánsabb viselkedése önmagában is elegendő okot adott az ellenszegülésre, a februárban bekövetkezett események mögött azonban végig ott húzódott az a szándék, hogy a Csehszlovákiához csatolt magyar lakosság a hatalom és világ tudomására hozza, nem akar Csehszlovákiához tartozni.

Tiltakozásuk kifejezésére pedig a sztrájk eszközt választották, amely békés, ám egyben hatékony nyomásgyakorló eszköznek számított. Így február 3-ával kezdődően a több mint két héten át változó helyszíneken és változó intenzitással folyó sztrájk határozta meg a szlovák országrész, különösen pedig a déli területek mindennapjait.

Az 1919. február 3-án kezdődő sztrájknak két egymástól független kiindulópontja Pozsony és Komárom volt, amelyek közül az első esetében a sztrájk kirobbanását nem lehet elválasztani a prágai kormányzat által Szlovákia élére kinevezett Vavro Šrobárnak és teljhatalmú minisztériumának Pozsonyba való átköltözésétől. Komárom és Pozsony után a következő napokban többek között Érsekújváron és Nyitrán is sztrájkolni kezdtek a vasutasok. Sőt, Komárom mellett az első város, amely csupán órákkal később szintén sztrájkot hirdetett, az Érsekújvár volt. A követeléseikben is megfogalmazott problémák rámutattak azokra a regionális, társadalmi problémákra, amelyek révén a tiltakozó hullám egyik városról a másikra futótűzként terjedhetett tovább. Így ezzel képet kaphatunk arról is, hogy a sztrájk általánosságban véve elsősorban szociális problémák orvoslása érdekében indult, és csak másodlagos szempont volt a magyar főhatalom és

adminisztráció visszaállítása.²

Érsekújvárbán a sztrájk kezdetén, 1919. február 3-án 15 órakor megállították a toronyórát. A vasút vezetőségének figyelmeztetése ellenére nem vették fel a munkát. Ez azzal a fenyegetéssel járt, hogy a magyar nemzetiségű dolgozókat elbocsájtják és kiutasítják az országból. Gyakorlatilag a veszély nem volt alaptalan. 450 vasúti alkalmazottat bocsátottak el az állásából, helyettük az osztrák tartományokból elmenekült cseh nemzetiségű alkalmazottak százai igyekeztek elfoglalni a megüresedett helyeket.³

A kormány óriási erőfeszítéseket tett a sztrájk hatásának eliminálására, különösen a vasút és a posta működésének fenntartására. Ebben kaptak fontos szerepet a Csehországból áthozott vasutasok és postai alkalmazottak, ha pedig kellett a katonaságot is kivezényelték. Csakhogy mire az egyik helyen újraindították a forgalmat, addigra egy másik helyen kezdődött sztrájk. A vasuta-

---

2 Az 1919. február 4-én megfogalmazott memorandumban a vasúton és a postán dolgozók a következő okok miatt függesztették fel a munkáikat: „[Követeljük] a köztársaság kormánya által a magyar állami vasutak és a magyar posta alkalmazottainak előírányzott fizetés kifizetését. Annak érdekében, hogy a hivatásunknak megfelelő szolgáltatást nyújthassuk, követeljük az idegen személyek (cseh hadsereg és a cseh hivatalnokok) eltávolítását. Követeljük, hogy [a csehszlovákok] ne érezzék velünk imperialista törekvéseiket, és hagyjanak fel a magyar nyelv eltörlésére irányuló lépéseikkel, mivel tisztán magyarul beszéltek [terület] esetén ennek biztosítása elengedhetetlen. Az eljárás, miszerint magyarul beszéltek nélkül ilyen mértékben csökkentik a fizetésünket, a kapitalista célokat szolgálja. Elvárjuk, hogy intelligens, kultúránkhoz méltó, emberekhez méltó módon bánjanak velünk, s a jelenlegi helyzetünk jogalapot teremtsen arra, hogy a világ proletárjaihoz forduljunk segítségért. Legyen garancia a politikai szabadság és az egyesülési jog olyan módon, ahogyan az a magyar államban működött, egészen addig, amíg a békekonferencia nem hoz igazságos döntést a területi kérdéseket illetően.” (VHA Praha, fond VVVS, k. 4, 239/pol)

3 Bencze Dávid: „Oltára volt az emberszeretnek.” A Csehszlovák birtokbavétel és az érsekújvári Kossuth-szobor története. Újkor.hu, 2021. január 23. <https://ujkor.hu/content/oltara-volt-az-emberszeretnek-csehszlovak-birtokbavetel-es-az-ersekujvari-kossuth-szobor-tortenete>

sokhoz és postásokhoz pedig általában csatlakoztak a különböző gyárak munkásai is.

Összességében elmondható, hogy a sztrájk oka pedig nem más volt, minthogy a magyar politika pattanásig feszítette helyzetet, és csak a megfelelő alkalomra vártak. Gondolták, hogy a Csehszlovák Köztársaság számára nem áll rendelkezésre annyi hivatalnok, amely elég ahhoz, hogy működtesse továbbra is ezt az országrészt. A sztrájk következménye az volt, hogy a szlovák vezetés elrendelte a számára megbízhatatlannak számító magyar nemzetiségű alkalmazottak elbocsátását, a későbbiekben csak azokat a személyeket alkalmazta, mind a hivatalnoki, mind a közalkalmazotti szférában, akik letették az új államra a hűségesküt. Azok az alkalmazottak, akik megbízhatatlannak minősültek, rövid időn belül nagyon nehéz helyzetbe kerültek, és gyakran megélhetési gondokkal is szembesülniük kellett. Jócsik Lajos, a jeles közgazdász, szociológus és író Csehszlovákia megalakulásakor mindössze kilencéves volt. A vasutassztrájk, majd a berendezkedő új hatalom túlkapásai, a háborút követő gazdasági válság, a városi centrumok átrendeződése, a munkanélküliség, mind édesapja megpróbáltatásaiban összpontosultak, aki vasúti alkalmazottból, egy középosztálybeli státusból, hirtelen lámpagyújtóként és fűtőként talált alacsony fizetésű munkahelyet. Így a család egyfajta színvonal- és presztízsvesztést szenvedett el.

Az államfordulattal társadalmi felemelkedésük, a középosztály alsó rétegeibe való megérkezésük illúzióvá vált. Elvileg persze nyitva volt egy másik út, a többségi középosztályba, de abban az esetben hűségesküt kellett volna tennie az édesapjának a csehszlovák államra, amely minden bizonnyal nemzetiségváltással járt volna együtt. A „visszahullás” jelei, a gondok és az aggodalmak szaporodtak.⁴ Természetesen nem mindenki választotta az otthonma-

4 „Közbejött valami. Valamilyen árnyék hullott a szépen kitervelt békebeli álmok és közénk, letérített a polgári érvényesülés útjáról. De én úgy érzem, hogy vállaltam a letérülést. A fizikai és szellemi ember tudata teljesen összekeveredett bennem. A társadalmi helyzetről olyan egyszerű képeket alkot-

radást. 1919-től 1924-ig több mint 400 ezer magyart utasítottak ki, vagy kényszerültek menekülni miután megtagadták a hűség- esküt az utódállamok iránt és elveszítették egzisztenciájukat.⁵ Ed- dig mindössze 78 érsekújvári lakost sikerült azonosítani. Ezek az emberek családjaikkal nagyrészt az 1919. február 4-én kirobbant országos vasutassztrájk résztvevői voltak. A menekültek egy része még hónapok, sőt évek múlva is a budapesti pályaudvarok mellék- vágányain veszteglő marhavagonokban élt.⁶

A sztrájk ellen a szlovák ügyek vezetésével megbízott Teljhatal- mű Miniszter a katonai parancsnoksággal egyetértőleg rendeletet adott ki, melyben úgy intézkedett, hogy mindazok az „állami hi- vatalnokok és alkalmazottak, akik 24 óra alatt nem foglalják el he- lyüket és meg nem kezdik a munkát, elbocsátatnak a szolgálatból és amennyiben a megszállott területen nem bírnak illetőséggel,

---

tam magamnak, mint amilyen széles és szabad térségnek láttam a világot az eszmélkedő kezdetekben. A »lecsúsztatás« egy idő után már nem tekintettem tragikusnak, nem tartottam a kisebbségi helyzetből vagy sorsból folyónak sem, tényként fogtam fel, kiismerni igyekeztem a környezetet. Emberi és nemzeti tudatom egybeesett. Nem tudtam szétválasztani a kettőt, s ta- lán van valami hitelesség ebben.» (Jócsik 1939, 17–18)

- 5 A menekültkérdésről lásd bővebben: Ablonczy Balázs (szerk.): Úton – Me- nekülés, mobilitás, integráció Közép-Európában és Magyarországon az első világháború után. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Törté- nettudományi Intézet, 2020; Ablonczy Balázs: „Maradtunk volna ott, ahon- nan jöttünk!” Magyar menekültpolitikák 1918 és 1924 között. In: Császtvay Tünde (szerk.): Metszéspont. Tanulmányok Trianon 100. évfordulóján. Bu- dapest, 2021, Magyar Nemzeti Múzeum, 37–51.; Szűts István Gergely: El- űzöttek. Menekültek, optánsok, vagonlakók. Rubicon 2017. 7–8. sz. 52–61; Szűts István Gergely: Optálási jegyzőkönyvek mint a trianoni menekültkérdés forrásai. Századok 2018. 6. sz. 1236–1260.
- 6 Trianon 100 Kutatócsoport által létrehozott honlap alapján. IN: <https://trianon100.hu/menekultek> (Az adatbázist Dékány István: Trianoni árvák című könyvéhez készült, annak DVD-mellékleteként meg is vásárolható. A szer- ző, a Noran Libro Kiadó és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja valamint az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport együttműködése tette elérhetővé az internet-felhasználók számára.)

ki lesznek tiltva a csehszlovák köztársaság területéről.”⁷ Ráadásul előbb bevezette az ország déli részére vonatkozó statáriumot, majd 1919. február 14-én a Teljhatalmú Minisztérium Nyitra vármegye területén elrendelte a nép nyelvén való hivatali ügyintézését, azaz hivatalosan csak a csehszlovák nyelvet lehetett használni.⁸ Tavasszal pedig sikerült a városi tanács tagjait is leváltani.⁹ Kvetán Lászlót Füzék János váltotta, aki Rózsahegy első helyettes tanácsnoka volt.

Annak érdekében, hogy a felforgató elemeket a lakosság köréből kiküszöböljék, a várost vezető közhivatalnokokat, vasutasokat sorra egyszerűen leváltották, s helyükbe cseh nemzetiségű hivatalnokokat állítottak. A többi hivatalnokot, egyelőre meghagyták tisztségükben, s tovább folytathatták munkáikat. Az újonnan érkező hivatalnokok egyébként lojálisak maradtak a város lakosságához, s ugyanez fordítva is igaz volt.

---

7 Šrobár, Vavro: *Oslobodené Slovensko*. AEP - Academic Electronic Press, Bratislava, 2004. 19–20.

8 Popély Gyula: *Felvidék 1914–1920*. Magyar Napló, Budapest, 2010. 30.

9 Saskó: 1969, 22.

Bajcsi Ildikó

Nyilasok Komáromban és környékén az első bécsi döntést követően

A nyilasok dél-szlovákiai szerepvállalásának részletes feltárása egyelőre a történetírás adósságai közé tartozik. Jelen kutatás ezt a hiányosságot kívánja némileg pótolni, s a komáromi, illetve a Komárom környéki nyilas mozgalom 1938 és 1945 közötti történetéhez, vagyis az első bécsi döntést követő ún. „magyar időkben” bekövetkezett cselekedeteihez nyújt adalékokat.

Az eddigiekben kiadott – főként helytörténeti – munkák elsősorban az 1944. októberi Szálasi-puccsot követő időszakkal foglalkoztak. További nehézséget jelentett a szekunder források hiánya, illetve a primer források egy részének – főként a népbírósi anyagokhoz tartozó tanúvallomásoknak – a kritikai értelmezése. Ugyanakkor a vizsgálathoz széleskörű primer forrásanyag beemelésére nyílt lehetőség. Többek között áttekintettem a Komárom megyei főispáni iratanyagot, a Komáromi járáshoz tartozó főszolgabírói dokumentumokat, emellett a Komárom törvényhatósági jogú város iratait. Mindemellett a Komáromi Klapka Múzeum Helytörténeti Gyűjteményéből és a csehszlovák népbírósi anyagokból is számos részletet sikerült feltárnom a komáromi, illetve a környékbeli nyilasokról 1938-at követően. A levéltári dokumentumok mellett a helyi, valamint az országos – különböző politikai tájékozódású – korabeli sajtóanyagot is áttekintettem.

A felvidéki nyilasok társadalmi bázisának a meghatározása azért is jelentett nagy kihívást, mivel az 1938. november 2-i első bécsi döntés keretében 11 927 km²-nyi Magyarországhoz „visszatért” dél-szlovákiai területen nem tartották meg az 1939. májusi választásokat. Jarossék, a kormány pedig a saját sajtóorgánumain belül – a Felvidéki Magyar Hírlap, illetve az Imrédy kormányához

közeli lapok hasábjain – pedig azt hangoztatta, hogy a Felvidék egységesen áll az Egyesült Magyar Párt politikája mögött.

Bár az 1938-as első bécsi döntéskor a magukat nemzetiszocialistáknak nevező magyarországi pártoknak nem volt előzményük a „visszatért” területeken, a kommunizmust népszerűsítő szélsőbaloldali eszmék a két világháború között nagyon népszerűek voltak a magyar többségű területeken, így Komáromban és a Komáromi járásban is. Ebben közrejátszottak a magyarlakta területek – sok esetben a nacionalista alapú csehszlovák földreform következményeivel is összefüggő – szociális és gazdasági nehézségei. Így az sem meglepő, hogy a két háború közötti időszakban a szélsőséges eszmékre egyre fogékonyabb magyar többségű járások lakosságának 20-25%-a adta a voksát a Csehszlovák Kommunista Párt-ra az 1930-as országos választásokon. Az első bécsi döntést követően más „visszatért” településekhez hasonlóan Komáromban és környékén sem sikerült feloldani a gazdasági feszültségeket. A gyárakat a csehek leépítették, a hadi és egészségügyek elmaradtak, a munkanélküliség egyre nőtt, a város pedig hárommillió pengőnyi adósságot halmozott fel.

A korabeli újságcikkek már a visszacsatolás időszakában hírt adtak róla, hogy a Csallóközben a nyilaskeresztes mozgalom nagy lendületet vett. 1939. év elején pedig a komáromi főispán a felvidéki tárca nélküli miniszternek küldött hangulatjelentésében utalt rá, hogy a nyilasok szervezkedése Komáromban is észrevehető. A 8 Órai Újság 1939. júniusi írása pedig egyenesen a nyilasok központjaként említette Komáromot Kassa és Érsekújvár mellett. A nyilasok köréhez Komáromban, illetve a járásban is elsősorban a hátrányos szociális helyzetben lévő személyek csatlakoztak. A korabeli újságcikkek utaltak rá, hogy a fiatalság többsége különösen fogékony volt a szélsőjobboldali eszmék irányába. Az sem meglepő, hogy Komáromban és környékén is a szociális eszmék iránt érzékenyebb egykori szociáldemokraták és kommunisták körében találtak támogatókra a nyilasok. Sokan pedig azért csatlakoztak a

nyilasok köréhez, mert pozíciókat akartak szerezni saját maguk és családjuk számára. Egy a népbíróági anyagokban található tanúvallomás szerint például az ekecsi Földes Lajos azért lépett be a pártba, mert a nyilasok elhitték vele, hogy egyedül ők képviselik a helyi munkásérdekeket. A komáromi Kurcsa János pedig 1939-ben „titkos kommunistaként” állítólag azért épült be a nyilasok közé, hogy szétrobbantsa a nyilaspártot.

Mindenesetre 1940. év végén sorra nyíltak a nyilas párhelyiségek a Komáromi járásban. Őrsújfalun, Csallóközarányoson, Ekelén, Nemesócsán, Bogyán, Tanyon, Csicsón, Nagymegyeren, Ekecsen, Lakszakállason, Keszegfalván és Gútán is alakult pártalapszervezet, amely alapító tagjainak nagy része egyébként földműves volt.

A Magyar Élet Mozgalom párttá alakulását követően, vagyis a Magyar Élet Pártjának 1940. október 4-i megalapítása után ugyanakkor a nyilasok nagy része Jarossékhoz igazolt át a Felvidéken. Ebből kifolyólag a nyilaskeresztes párt működése a Komáromi járásban is alábbhagyott. 1943 májusában a komáromi főszolgabíró szerint a nyilasokkal szemben kiábrándulás volt tapasztalható a járásban. Mindössze Gútán volt jelen bizonyos fokú érdeklődés a nyilasok irányába.

Az 1944. október 16-i nyilas hatalomátvételt követően Komáromban is megtörténnek a tisztviselőcserék. A nyilas irányultságú Wojtowicz Richárd komáromi fényképész kerületi megbízott lett, fiát ifj. Wojtowicz Richárdot pedig Komárom vármegye főispánjává nevezték ki. Az ő nevükhöz fűződik Alapy Gáspár komáromi polgármesternek a Monostori, illetve a Csillagerődbe való elhurcolása 1944. október 17-én. 1944 őszén a júniusi deportálásoktól megmenekült zsidó és roma lakosságot is összegyűjtötték a nyilasok, ezután pedig a Monostori, illetve a Csillagerődbe hurcolták, majd haláltáborokba küldték őket. Másokat pedig a városközpontban található Zichy-palotában kínoztak meg, sokakat pedig a Dunába, valamint a Vág folyóba öltek.

Az 1944. őszi terrorakciók egyik legkegyetlenebb helyi nyilas vezetője a komáromi származású Óváry Miklós szabósegéd volt, aki a korabeli tanúvallomások szerint megszervezte Komáromban a fegyveres pártszolgálatot, amelyet azzal a 250 szabolcsi nyilassal egészített ki, akiket a megbízhatatlannak ítélt komáromi nyilasok miatt azért rendelték a városba, hogy a parancsokat végrehajtsák. Óváry tehát velük együtt rendszeresen kijárt „partizánvadászatra” a Duna környékére. Az ilyen alkalmakkor elfogott „partizánokat”, illetve zsidókat kivégeztette. Az 1948-ban Nyugatra menekült Óváry Miklós 1944 végén és 1945 elején mintegy 650 gyilkosságot hajtatott végre Komáromban és környékén

Komáromot a szovjet csapatok már 1945 januárjában megközelítették, a várost azonban csak 1945. március 28-án „szabadította fel” a 2. Ukrán Front és a szovjet dunai flotta. Ezzel együtt ebben az időszakban még mindig voltak olyan helyiek, akik csupán az utolsó pillanatban csatlakoztak a Nyilaskeresztes Párthoz. Ők azonban nagyrészt félelemből léptek a nyilasok közé, például abban bízva, hogy a pártba való belépés után nem viszik el őket a német harctérre. A város 1945. tavaszi „felszabadítását” követően az egykori komáromi nyilasok egy része ismét a kommunisták köréhez csatlakozott.

A járási székhelyeken 1945 májusát követően megalakult népbíróságok által a komáromi nyilasok egy részét is bíróság elé állították. A csehszlovák kormány és a Szlovák Nemzeti Tanács a felvidéki területeken élő magyarok nagy részét nyilas szimpatizánsnak definiálta (akik közül egyébként sokan „horthysták” voltak), s ilyen módon kb. 150 ezer magyar elítélését várta.

A nyilas vádlottak egyik csoportjába a bizonyítottan kegyetlenkedő, helyi tisztségeket ellátó személyeket sorolták, közülük sokakat halálbüntetéssel sújtottak. Közéjük tartozott a komáromiak körében csak „hóhékként” emlegetett Szoboszlay Imre szakaszvezető is, akit 1945. október 27-én golyó által végeztek ki. Ugyanakkor a kegyetlenkedők másik részének – a Csehszlovákiában és

Magyarországon is zajló népbírósi perek általi – felelősségre vonására azért nem kerülhetett sor, mert időközben Nyugatra menekültek. Az ún. „alvó párttagok” jelentékeny részét pedig, akik 1940 körül csupán rövidebb ideig voltak a párt tagjai, néhány hónap vagy év letöltendő börtönbüntetésre ítélték. De akadtak köztük olyan vádlottak is, akiket felmentettek vagy nyilvános megfeddésben részesítettek.

Sýkora Hernády Katalin

A szlovákiai magyar pedagógusképzésben rész vevők interakciós stílusa

Az interakció által az interperszonális viszonyban részt vevők kölcsönösen befolyásolják egymást. A saját magunkról alkotott kép közvetetten hatással lehet az interakciós viselkedésünkre. A verbális és nonverbális kommunikáció által megjelenő interakció tehát közvetlenül vagy közvetetten befolyásolja az emberek viselkedését, gondolkodását és érzelmi állapotát. A jó tanár–tanuló viszonyt, a konfliktuskezelést, az ezek tanár általi megítélését nagyban befolyásolhatja a tanári interakció. A pedagógus saját interperszonális viselkedéséről alkotott képe rámutat az interakciós stílusára. Mindezt nagyban befolyásolja az eltérő kultúra is, esetünkben a nemzeti kisebbségi környezet. Kutatásunk során arra törekedtünk, hogy olyan adatokhoz jussunk, melyek a későbbiekben összehasonlíthatók lesznek a szlovákiai magyar közösség által megítélt ideális pedagógus képével. Ennek tükrében képesek leszünk már a pedagógusképzésben is fókuszálni a társadalmi elvárásoknak megfelelő tanári interakciós stílus befolyásolására. Az oktatás és nevelés területére átültetett modell az interakciós stílus nyolc kategóriáját határozza meg, ezeket a kategóriákat mértük fel a hallgatók esetében.

Kutatásunk célja azon egyetemi hallgatók interakciós stílusának vizsgálata volt, akik a szlovákiai magyar pedagógusképzésben vesznek részt. Kvantitatív következtető leíró kutatást végeztünk, kérdőíves felmérés segítségével, keresztmetszeti adatfelvétellel. Az adatokat az SPSS IBM Statistics 26 program segítségével dolgoztuk fel. Az alapsokaságot Szlovákia magyar tanítási nyelvű felsőfokú pedagógusképző intézményének 138 hallgatója alkotta, akik tanulmányaikat másodfokú – magiszteri szinten folytatják. A minta kiválasztásánál fontos szempontnak tartottuk, hogy a

hallgatóknak már legyen előzetes tapasztalatuk a pedagógiai gyakorlatban. A minta kiválasztása véletlen rétegzett mintavétellel történt. Az online kérdőíves felmérésünket 32 hallgató töltötte ki, ami az alapsokaság 23,19%-át jelenti. A válaszadók 12,5%-a férfi, 87,5%-a nő. Fontosnak tartottuk megkérdezni, milyen indíttatásból választották a pedagóguspályát. Saját indíttatásból 65,6%-uk, míg édesanyja hatására csupán 3,1% választotta ezt a szakmát, illetve képzést. Nagy részük, azaz 46,9%-uk a tanítóképzésben vesz részt, a többi kitöltő a tanári pályára készül valamilyen szakpárosításban. A leggyakrabban választott kombináció az angol nyelv és irodalom – magyar nyelv és irodalom volt. A legnépszerűbb szak a válaszadók körében a tanítóképzés után a magyar nyelv és irodalom, a legkevesebben a német nyelv és irodalom, illetve a szlovák nyelv és irodalom szakot választották.

Elsősorban teszteltül a kérdőív reliabilitását, minden skála Cronbach-Alfa mutatója 0,675 és 0,882 között mozog. A társadalomtudományok tekintetében egy skálánk értéke a határt súrolja. Az egyes interakciós stílusokat vizsgálva kiderült, hogy leginkább a Megértő, a Segítőképző, legkevésbé pedig a Dorgáló és az Elégedetlen stílus dominál. Ezek az eredmények pozitív jövőképre engednek következtetni, s a dominancia mérlege is rámutat arra a pedagógusra, akire a 21. században leginkább szükség van. A rotálást követően két teljesen eltérő interakciós stílus emelkedett ki kérdőívünkben, mégpedig a 21. század támogató pedagógusa és a direktív stílusú, alacsony önbizalommal rendelkező pedagógus. Kutatásunknak megvannak a maga korlátai, mint például az alacsony mintaelemszám, ezért mindenképpen szükségesnek látjuk megvárni a magasabb mintaelemszám beérkezését. Tovább szükséges dolgozni ugyanakkor a mérőeszköz egyik skálájának tartalmi érvényességén, az itt fellelhető anomáliák eredhetnek a fordításbeli torzításokból is, bár egy nagyobb minta beérkezése radikálisan megváltoztathatja adatainkat azért is, mert az adatok feldolgozására használt programcsomag nem ilyen kis adathal-

mazzal való elemzésekre lett létrehozva.

A kutatásunk során használt mérőeszköz nagyban segíthet a pedagógusképzés tartalmi fejlesztésében. A 21. században olyan pedagógusokat szükséges felkészítenünk a pályára, akiknek tekintélye a tiszteleten alapul, tanulóikat képesek motiválni, az oktató-nevelő folyamatban kísérő/támogató szerepet töltenek be, s magabiztosan képesek az optimális tanulási környezet megteremtésére. Ezek a következtetések további kutatásokat igényelnek, melyeknek köszönhetően a szlovákiai magyar közösségekben behatárolhatjuk az ideális pedagógus profilját a társadalmi elvárások tükrében.

Ribní František

A mesterséges intelligencia használatának tudatossága *Kutatások a szlovákiai magyarok körében*

Bevezetés

Napjaink gyorsan fejlődő digitális korszakában a mesterséges intelligencia (MI) az innováció egyik sarkalatos technológiájává vált a különböző ágazatokban. Az MI kutatásának fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, mivel magában rejtje az iparágak forradalmasításának, az emberi képességek fejlesztésének és az összetett társadalmi kihívások kezelésének lehetőségét (Nalbant, 2021).

Az MI alkalmazása az oktatásban már több éve a tudományos kutatások tárgya. A terület a tanulást analizálja, a hagyományos osztályteremtől egészen a munkahelyekig, a formális oktatástól az egész életen át tartó tanulás támogatásának biztosítása céljából. A személyre szabott oktatást már Arisztotelész tevékenysége, azaz Nagy Sándor mentorálása óta a leghatékonyabb tanítási és tanulási módszerként tartják számon. A személyre szabott oktatás széles körű bevezetése azonban nem kivitelezhető az emberi oktatók elégtelen száma és az ezzel járó megfizethetetlen költségek miatt. Ez jelentős kérdést vet fel: hogyan biztosíthatjuk, hogy a személyre szabott oktatás előnyei minden diák számára elérhetőek legyenek a különböző tantárgyak keretében. Az intelligens korrepetáló rendszerek életképes megoldást kínálnak. Ezek a rendszerek az MI-t használják fel személyre szabott oktatást utánózva, a tanulási tevékenységeket az egyes tanulók kognitív igényeihez igazítják, pontos és időben történő visszajelzést adnak anélkül, hogy a tanár állandó jelenlétére lenne szükség. Egyes intelligens korrepetáló rendszerek arra ösztönzik a tanulókat, hogy saját maguk irányítsák a tanulási folyamatot, elősegítve az önszabályozási készségek fejlődését, míg mások pedagógiai stratégiákat alkalmaznak, hogy

minden tanuló számára a megfelelő szintű kihívást és támogatást nyújtsák (Luckin et al., 2016).

Ígérete ellenére azonban az MI integrálása és hatékony alkalmazása az oktatásban továbbra is jelentős feltárássra és fejlesztésre szoruló terület. Az MI-kutatások jelentőségének hangsúlyozása után pár kutatási eredményt (tendenciát) mutatnánk be a szlovákiai magyarok körében.

Kutatási tendenciák

A digitalizáció korszakában az oktatási paradigma átalakulása elkerülhetetlenül szembesíti a tanárokat és tanulókat az intelligens oktatási rendszerek nyújtotta lehetőségekkel és kihívásokkal.

A közelmúltban végzett felmérések azt mutatják, hogy a tanárok – kortól és szakterülettől függetlenül – nyitottak az intelligens oktatást támogató rendszerek használatára. Ez a nyitottság kulcsfontosságú a mai digitális világban, mivel a pedagógusoknak integrálniuk kell ezeket a technológiákat, hogy az oktatási folyamatot vonzóbbá és hatékonyabbá tegyék. A tanárok és a diákok közötti aktív kommunikáció és együttműködés elengedhetetlen a digitális technológiák előnyeinek teljes körű kihasználásához, ami az MI korában elengedhetetlen a hatékony oktatáshoz (Annuš, 2024).

További kutatások a STEM oktatással foglalkoznak, amely összefüggésben nagy igény mutatkozik a természettudományos, technológiai, mérnöki és matematikai szakértelemre. Nemzetközi tanulmányok azonban kimutatták, hogy a szlovákiai és magyarországi diákok átlagos teljesítménye az elmúlt évtizedben folyamatosan az OECD-átlag alatt volt. A Selye János Egyetem nagyszabású projektjének célja annak vizsgálata volt, hogy a szlovák és magyar középiskolás diákok miért mutatnak alacsony érdeklődést a STEM tantárgyak iránt. A tanulmány a diákok természettudományos, matematikai, algoritmikus és problémamegoldó készségeit, szövegértési nehézségeit, tanulási stílusát, valamint a

STEM és az informatika iránti attitűdjét vizsgálta. A kutatásban 1517 magyarországi és szlovákiai középiskolás diák vett részt, egy 20 feladatból álló STEM-felmérő teszt segítségével. A tanulmány rávilágított arra, hogy a tanulók elkötelezettségének és teljesítményének javítása érdekében felülvizsgált oktatási stratégiákra van szükség (Gubó et al., 2022).

A mindennapi problémamegoldáshoz nélkülözhetetlen logikus gondolkodás állt szintén a szlovákiai, magyarországi és romániai egyetemi hallgatók bevonásával végzett kutatás közepontjában. Ebben a tanulmányban 500 pedagógia szakos hallgató teljesítményét hasonlították össze 929 más szakos hallgatóéval egy online teszt segítségével, amely a propozíciós logikán alapult. Az eredmények azt mutatták, hogy a nem pedagógia szakos hallgatók szignifikánsan jobban teljesítettek, ami arra utal, hogy a pedagógia programokban szükség van a logikus gondolkodás jobb képzésére (Szarka et al., 2024).

Konklúzió

Az általunk bemutatott kutatásoknak számos tudományos előnye van, amelyek hozzájárulnak az oktatási terület fejlődéséhez. Ezen kutatások segítenek feltárni az oktatási folyamatok mögötti összetett összefüggéseket. Ugyanakkor a kutatások által nyert eredmények általában átfogó megértést nyújtanak a tanulás és tanítás különböző dimenzióiról, ami lehetővé teszi hatékonyabb oktatási stratégiák kifejlesztését és alkalmazását.

Végül, az ezekhez hasonló kutatások eredményei felhasználhatók a gyakorlatban is, segítve a tanárokat és oktatási szakembereket abban, hogy jobban megértsék a diákok szükségleteit és hatékonyan segítsék őket a tanulási célok elérésében. Ezáltal az általunk bemutatott kutatások és az azokból levont tanulságok elősegítik az oktatási rendszerek fejlesztését és a tanulók sikeres tanulási eredményeit.

A jövőbeli kutatásoknak arra kell törekedniük, hogy a diákok MI-vel és STEM-tárgyakkal kapcsolatos attitűdjét interaktív oktatási eszközök fejlesztésével, longitudinális vizsgálatok elvégzésével, tanárképzési programok megvalósításával és robusztus visszajelzési mechanizmusok létrehozásával javítsák. Ezek a lépések elősegítik az MI-vel és a tudományos és műszaki tudományokkal kapcsolatos pozitív hozzáállás kialakulását, ami jobb tanulmányi teljesítményhez és nagyobb érdeklődéshez vezet ezeken a kritikus területeken.

Felhasznált szakirodalom

- Annuš, N. (2024). Education in the Age of Artificial Intelligence. TEM Journal. 13(1), 404-413. 10.18421/TEM131-42
- Gubo, Š., & Végh, L. (2022). Assessment of algorithmic thinking of slovak and hungarian secondary school students. ICERI Proceedings. <https://doi.org/10.21125/iceri.2022.0849>
- Luckin, R., & Holmes, W. (2016). Intelligence Unleashed: An argument for AI in Education. Pearson.
- Nalbant, K. G. (2021). The importance of artificial intelligence in education: a short review. Journal of Review in science and engineering, 2021, 1-15.
- Szarka, K., Fehér, Z., Tarová, E. T., Jaruska, L., Sógor, C., Pinke, P., & Gyórfi, T. (2023). Examining the relationship between test item difficulty ratings and the performance of pedagogy and non-pedagogy university students. ICERI Proceedings. <https://doi.org/10.21125/iceri.2023.0785>

Fóthy Noémi

A Nyitra megyei vállalkozások és a tervezés

Nemzetközi tanulmányok alapján elmondható, hogy a stratégiai irányítási rendszer segíthet egy vállalkozásnak pénzügyileg jobban teljesíteni és gyorsabban növekedni, ezért elengedhetetlen figyelmet szentelni rá a sikeresség érdekében. Maga a stratégiai menedzsment folyamata általában alapvető és időszakosan ismétlődő feladatokat foglal magába, amelyeket egymást követő időszakokban végez el a vállalkozás. Ezekon keresztül a vállalkozások létrehozzák, megvalósítják és ellenőrzik az egyes hosszú vagy rövid távú céljaik teljesülését (Gunasekaran, Subramanian – Papadopoulos, 2017; David, 2013):

- stratégiai elemzések,
- stratégia megfogalmazása,
- stratégia megvalósítása,
- visszajelzés, utólagos értékelés és javítás.

Maga a stratégiai menedzsment ennél fogva egy értékelési folyamat, aminek segítségével a vállalatok a környezetüket értékelve tervezik meg a hosszú távú céljaik eléréséhez szükséges lépéseket (Taqi et al, 2023), amihez sorolhatóak a kockázatcsökkentést irányzó lépések is (Ivanová et al., 2019). Keřkovský és Vykypěl (2006) szerint a stratégiai menedzsment hosszú távú előrejelzések alapján segít megoldani az üzleti problémákat és keresni a jövőbeli lehetőségeket.

Mindemellett a kisvállalkozások stratégiai lehetőségeit nagyban befolyásolják a tőkéhez való korlátozott hozzáférésük, az egyes problémák megoldását segítő szakértők alkalmazásának korlátai, illetve a napi teendők megoldása és a működési feladatok elvégzése (Švárová – Vrchota, 2013). Rolínek et al. (2014) kutatása alapján a kis- és középvállalkozások esetében általában a folyamatok menedzselése zajlik, mikrovállalkozásoknál nem alkalmazzák. Belás

et al. (2021) alapján a KKV-k számára a stratégiai menedzsment fontos része a vállalati menedzsmentnek, viszont a mindennapi folyamatokban nem jelenik meg. Annak ellenére, hogy a vezetők többsége egyetért azzal az állítással, hogy a stratégiai menedzsment alkalmazása javít a vállalkozás versenyképességén, mégse része a mindennapi gyakorlatnak. Yanes-Estevez et al. (2018) a KKV-k stratégiai magatartását vizsgálta a vállalkozói, technológiai és adminisztratív problémákkal kapcsolatban. Eredményeik alapján a KKV-kban vállalkozók nem tudják, hogyan reagáljanak stratégiaiilag a nehéz időkre, amelyeken keresztülmennek. Alapvetően a kutatásaik alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a KKV-k nem készítenek semmilyen átfogó keretrendszert, annak érdekében, hogy kifejlesszenek egy stratégiát versenyképességük javításához. Másrészt Klammer et al. (2017) azt állítják, hogy azok a KKV-k, amelyek vállalkozói szemléletűek és tanulni akarnak, sikeresen menedzselhetik a stratégiai problémákat. Ezzel összefüggésben Rigtering et al. (2017) azt állítja, hogy az innováció és a stratégiai tervezés együttesen vezet a KKV-k magas teljesítményéhez. Az innovációs stratégiák a KKV-k stratégiai menedzsmentjének fontos részét jelentik. Toomsalu, Tolmacheva és Vlasov (2019) szerint a KKV-k általános sikerességéhez és nyereségességéhez a leginkább hozzájáruló faktor az innováció.

A kisvállalkozások szinte az összes makrogazdasági mutatóban jelentős szerepet játszanak. A mikro-, kis- és középvállalkozások azok, amelyek jelentős tényezőnek számítanak a munkahelyteremtésben, bruttó hazai terméket hoznak létre, új értékeket teremtenek, innovációt hoznak és hozzájárulnak a hatékonyan működő verseny kialakításához. Ezen üzleti egységek nélkül a nagyvállalatok vagy a multinacionális vállalatok nem létezhetnének és nem működhetnének. Együtt olyan szimbiózist hoznak létre, amelyen az egyes országok nemzetgazdasága áll vagy bukik (Mura – Fóthy, 2022). Széles kutatási anyag foglalkozik azzal, hogy milyen tényezők hatnak ezeknek a vállalkozásoknak az indítására, illet-

ve milyen kormányzati szabályozások hatnak gátló tényezőként (Herrendorf – Teixeira, 2011) vagy serkentőleg (Chowdhury – Terjesen – Audretsch, 2015). Az adófizetés és az ezzel kapcsolatos szabályozás mint vállalkozásindítást befolyásoló tényező egyre több kutató által vizsgált terület. Chowdhury, Terjesen és Audretsch (2015) például úgy találta, hogy a magasabb adók erősen akadályozzák a vállalkozások piacra lépését. A magas adók, bonyolult szabályozások és komplikált adótörvények csökkentik a vállalkozásalapítási kedvet (Bacher – Brühlhart, 2013, Lobont et al., 2023). Braunerhjelm, Eklund és Thulin (2019) kutatása alapján a korai szakaszban levő vállalkozások számára vannak a legnegatívabb befolyással az adóigazgatási terhek.

Kutatásunkban a kis- és középvállalkozások tervezési szokásait vizsgáltuk Szlovákiában, azon belül Nyitra megyében. A megyét egyrészt személyes vonatkozások miatt választottuk, másrészt ebben a megyében tapasztaltuk a legnagyobb kitöltési hajlandóságot, a kérdőív több megyébe is kiküldésre került, viszont arányaiban ezen a megyén belül sikerült elérni a legtöbb adatot. Kutatásunkban 342 vállalkozás adatait hasonlítottuk össze annak tekintetében, mennyire tartják fontosnak a menedzseri és stratégiai értekezleteket, milyen gyakorisággal tartanak ilyen gyűléseket, illetve milyen valószínűséggel fogadnak fel külső tanácsadót a problémáik megoldására. Az általunk megkérdezett vállalkozások többségénél úgy találtuk, hogy hangsúlyt fektetnek arra, hogy menedzseri, illetőleg stratégiai megbeszéléseken tisztázzák az egyes problémás helyzeteket vagy jövőbeli terveket. A vállalkozások 46%-a rendszeresen tart menedzseri értekezleteket, és 59%-uknál jellemzőek a stratégiai megbeszélések, amennyiben szükségesek. Ugyanakkor a válaszadók több mint 89%-a nem kérte még külső tanácsadó segítségét. A nyitott kérdésekből kiderült, hogy azoknál a vállalkozásoknál, amelyek nem tartják egyáltalán fontosnak, hogy menedzseri értekezletet tartsanak, jellemzően kevés az alkalmazott, nem tartják szükségesnek. Stratégiai meg-

beszéléseket jellemzően olyan esetekben tartottak a vállalkozások, a nyitott kérdésekben adott válaszok alapján, amikor hirtelen kellett egy üzleti környezeti változásra reagálni, ilyenek közé sorolták a Covid járvány idején kialakult helyzetet, a hirtelen alapanyagár-változásokat, a változó beszállítói kört, illetve ügyfélkörrel kapcsolatos változásokat. Mindemellett több esetben válaszolták a vállalkozók, hogy olyan esetekben is tartottak stratégiai megbeszélést, amikor a cég továbbfejlesztése, új piacok feltárása, befektetési döntések meghozatala, vagy az alkalmazottak tájékoztatása volt a kérdés a cég helyzetével kapcsolatban. A külső tanácsadók felkérésével kapcsolatban azok a vállalkozók, akik igénybe vettek ilyen jellegű szolgáltatást, a nyitott kérdésekre adott válaszok alapján, hasznosnak tartották, ha egy külső objektív személy segít a problémáik megoldásában, illetve speciális nehézségekkel néztek szembe, amelyeket nem tudtak a vállalkozáson belül megoldani. Érdekesnek tartottuk megvizsgálni azoknak a véleményét is ezzel a kérdéssel kapcsolatban, akik még sosem kértek fel külső tanácsadót. Többségében a vállalkozásuk méretével indokolták, illetve azzal, hogy még nem kellett olyan jellegű problémával szembenézniük, amit nem tudnak házon belül megoldani, ugyanakkor többen felvetették azt is, hogy nem találtak megfelelő szakembert a problémáik megoldására, vagy éppen nem bíznak a tanácsadással foglalkozó szervezetekben.

Annak ellenére, hogy szakirodalommal is alátámasztható jelentősége van a kis- és középvállalkozások esetében a stratégiai tervezésnek, illetve a külső tanácsadók felkérésének, kevés vállalkozás indul el ezen az úton Nyitra megyében. A kis- és középvállalkozások nagy jelentőséggel bírnak egy ország sikerességében. Annak érdekében, hogy fenntartható legyen a működésük, lényeges lenne felismerniük az ilyen jellegű stratégiák fontosságát. Kutatásunk egy alapot nyújt a téma további vizsgálatához.

Valkó Vivien

A Fenntartható Fejlődési Célok társadalmi és gazdasági vetületei

A globalizáció árnyékában élve napjainkat a változások és új impulzusok határozzák meg. Egyre nagyobb az igény a fenntarthatóvá válásra, ami gazdasági, társadalmi és környezeti szinten is megmutatkozik. A fenntarthatóság hármasszerezetben működik, amely magában foglalja a gazdaság, a társadalom és a környezet egységét. Gazdasági megközelítésben a fenntarthatóság elérésének alapja a piacon rejlő lehetőségek kiaknázása, illetve a körültekintőbb értékkeremtés és felhasználás. Társadalmi megközelítésben az egyenlő és méltányos bánásmód, környezeti szempontból a véges természeti erőforrások kímélő felhasználása és az ökoszisztéma megőrzése a cél. Az ideális egyensúly elérése óriási kihívásnak számít.

A Brundtland Bizottság „Közös jövőnk” c. 1987-es jelentése kapcsán a fenntartható fejlődés kielégíti az aktuális nemzedék szükségleteit, mindezt anélkül, hogy veszélybe sodorná a jövő nemzedékének esélyét arra, hogy szükségleteik kielégítésre kerüljenek. A fenntartható fejlődés a környezet minőségének megóvását, a gazdasági jólét és jóllét biztosítását, valamint a társadalmi méltóság megőrzését jelenti.¹ A gazdasági erőforrások megalapozzák egy adott társadalom gazdasági növekedését, valamint a humán erőforrások hasznosítását és kiteljesedését. A társadalmi erőforrások magukban foglalják az etikai standardok és értékek rendszerét, a kulturális tevékenységeket és örökségek megőrzését, a bizalom érzését, az egyének közötti kapcsolatokat, ezáltal a lét-

---

1 Buday-Sántha, A. (2023): Fenntarthatóság és az MI: A mesterséges intelligencia hatásai a fenntarthatóság és a kommunikáció terén. In NAGY Milada – SÁRINGER János (szerk.) NYUGAT ÉS KELET KÖZÖTT, Aposztróf, Budapest, 37-49.

rehozott közösségeket.² A Brundtlandi-jelentésben meghatározott fenntarthatóságnak és fenntartható fejlődésnek több, hierarchikus szinten értelmezhető definíciója van. A fenntarthatóság elvének elaborálása globális kérdések kapcsán kezdődött meg, vagyis az első értelmezések az ENSZ oltalma alatt jöttek létre. Az értelmezések következő szakasza a nemzetközi megközelítés, az országok nemzeti érdekeit szem előtt tartva, a fenntartható fejlődés kérdéskörében a nemzeti politikákat érintő témákra koncentrálnak. A nemzeti politikák globális és regionális összefüggésben képesek a fenntarthatóság teljesítésére, tehát szükségyszerű a nemzeti szintek felett lévő nemzetközi-regionális egyeztetés (pl. Európai Unió). Az EU-n belül a nemzeti fenntarthatóságra irányuló kérdések az egyes tagállamokban lokális régiókra osztódva is megjelennek, bizonyos releváns témakörökre korlátozódnak. Az értelmezések soron lévő szakasza a vállalati megközelítések, amelyek értelmezése rendkívül bonyolult. A vállalatok egy része nemzetközi tevékenységet folytat, vagy nemzetközi tulajdonban van, tehát a fenntarthatósággal kapcsolatos felfogásukra telephely szerinti, nemzeti megközelítések és nemzetközi értelmezések is hatással vannak. Szervezeti szinten a fenntarthatóság definíciója dinamikus és rendkívül szerteágazó, amely párhuzamosan társadalmi és környezetvédelmi célkitűzéseket azonosít. Egyidejűleg a szervezeti fenntarthatóság a pénzügyi életképességre is utal. A vállalatirányítás kulcskérdése az, hogy milyen változtatásokra van szükség ahhoz, hogy megfeleljünk a fenntarthatósági kihívásoknak.³ Az UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kultu-

2 Domokos, L. (2023): A fenntartható állammenedzsmentet támogató intézményi vezetés. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek XX. évf. 1, 31–46.

3 Kavadis, N. & Thomsen, S. (2022): Sustainable corporate governance: A review of research on long-term corporate ownership and sustainability. *Corp Govern Int Rev.* 2023;31, 198–226; Ransburg, B. & Vágási, M. (2011): A Fenntartható Fejlődés Vállalati Integrációja és Kommunikációja. *Vezetéstudomány*, XLII.évf.,10, 2–13.

rális Szervezetének) értelmezésében a fenntartható fejlődés négy alapterületet azonosít: a gazdaság, a társadalom, a környezet és a kultúra. Ezen alapterületek egymástól nem elválaszthatók, kölcsönösen hatnak egymásra, miközben a legfőbb cél olyan gazdasági megoldások kialakítása, amelyek során a társadalom részére jobb életminőség garantálható.⁴

Az évek során számtalan tudományos, jogi, vagy akár politikai értelmezés született a fenntarthatóság körvonalazására, amire az ENSZ a 2030-ig megvalósítandó Fenntartható Fejlődési Célok (Sustainable Development Goals, SDG-célok) megfogalmazásával válaszolt. A Fenntartható Fejlődési Célok alapvető fontossággal bírnak a nemzeti kisebbségek védelmében és fejlődésében, jogi és társadalmi helyzetének javulásában is. Az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljai egy újszerű megközelítést képviseltek a fenntarthatóságra épülő változásban, mivel konkrét célokat nevesítenek meg.⁵ Az Agenda 2030 programot az ENSZ Alapokmányának céljai és elvei vezérlik, teljes mértékben tiszteletben tartva a nemzetközi jogot, beleértve a nemzetközi emberi jogi normákat is.⁶ Az Agenda 2030 víziója összetett és árnyalt, részben annak köszönhetően, hogy a civil társadalom különböző csoportjai jelentős mértékben hozzájárultak megfogalmazásukhoz.⁷ A célokat egymástól nem lehet különválasztani, ugyanis egy kapcsolatrendszer kialakítva több szempontból is összefüggésbe hozhatók. Éppen ezért a célok stratégiai összehangolása kifejezetten fontos, annak érdekében,

4 Baranyi, A., Siklósi, V. & Széles, Zs. (2022): A fenntarthatóság érvényesülése a pénzügyekben. *Acta Carolus Robertus*, 12(2), 48-59.

5 Wittingham, K. L., Earle, A. G., Ileyva De La Hiz, D. & Argiolas, A. (2023): The impact of the United Nations Sustainable Development Goals on corporate sustainability reporting. *Business Research Quarterly*, 26(1), 45-61.

6 Khuseinovich Abashidze, A., Mikhailovich Solnstev, A., Vyacheslavovna Kiseleva, E., Evgenevna Koneva, A. & Andreevich Kruglov, D. (2016): Achievement of Sustainable Development Goals (2016-2030): International Legal Dimension. *Indian Journal of Science and Technology*, 9(37), 1-9.

7 Esquivel, V. & Sweetman, C. (2016): Gender and the Sustainable Development Goals. *Gender & Development*, 24(1), 1-8.

hogy az egyik terület fejlesztése, ne menjen a másik terület fejlesztésének rovására.⁸ A főcélok és az alcélok jellegüket tekintve holisztikusan alkalmazhatók, miközben hangsúlyt fektetnek a különféle nemzeti sajátosságokra, erőforrásokra és fejlettségi státuszokra, tiszteletben tartva a nemzeti szakpolitikákat. Minden egyes kormány a nemzeti körülményeket szem előtt tartva, fogalmazza meg saját nemzeti célkitűzéseit, ezen célok beépítési módját a tervezési folyamatokba és stratégiákba.⁹

A társadalmi dimenzió a társadalmi egyenlőség, bizalom, biztonság, jólét és fejlődés fenntarthatóságát jelenti. A cél az, hogy a gazdasági és környezeti fenntarthatóság elérése révén biztosított legyen a társadalmi egyenlőség és jólét.¹⁰ Az 1990-es években jött létre az Oktatás a Fenntartható Fejlődésért (Education for Sustainable Development – ESD) koncepciója, mely az UNESCO definíciója értelmében olyan döntéshozatali képesség megtanulását jelöli, amely minden közösség számára hangsúlyt fektet a hosszú távú gazdasági, környezeti és méltányossági szempontokra. Az ESD célja többek között, hogy kritikus gondolkodású, aktív, tenni akarással túlfűtött állampolgárok kerüljenek ki a tanintézményekből, akik képesek és hajlandók az emberiség és saját, mindennapi tevékenységeik hosszútávú hatásait is felmérni, ennek okán a fenntartható fejlődés koncepcióját beépíteni a tanításba és a nevelésbe. A fiatal nemzedék lehetne a hajtóerő, így az oktatási intézményekre hárul a felelősség a Fenntartható Fejlődési Célok iránti tudatosság kialakításában. A mindenki számára biztosítani kívánt méltányos és minőségi oktatás révén a viselkedési mintáza-

---

8 Benda, V. (2018): Az élhető városok és egyéb települések megteremtésének jogi kérdései Magyarországon az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok tükrében. *Iustum Aequum Salutare* XIV. 2018, 4, 157–181.

9 Kiss, R. (2020): A Fenntartható Fejlődési Célok (SDG) érvényesülése Magyarországon.

10 Fási, Cs. (2023). A fenntarthatóság dimenziói és a hazai felsőoktatási intézmények helyzetének egyes aspektusai a fenntarthatósági rangsorok tükrében. *ACTA HUMANA*, 2023/3. 117–135.

tok, az értékrend és a holisztikus gondolkodásmód is fejleszthető. A globális nevelés során minden tanuló megszerzi a fenntartható fejlesztés elősegítéséhez szükséges tudást és készségeket, többek között ismereteket szerez a fenntartható fejlődésről és a fenntartható életvitelről, az emberi jogokról, a nemek közötti egyenlőségről, a békés és erőszakmentes kultúra jelentőségéről, a kulturális sokszínűségről és a kultúra fenntartható fejlődéshez való hozzájárulásáról.¹¹

A gazdasági dimenzió tekintetében olyan fejlesztésorientált politikák támogatása szükséges, amelyek elősegítik a termelést a tisztességes munkahelyteremtést, a vállalkozói szellem, a kreativitás és az innováció támogatását. Ezen célok összehangolhatók és rávetíthetők a foglalkoztatási kérdésekre.¹² A fenntartható munka koncepciója olyan élet- és munkakörülmények kialakítását jelenti, amelyek előmozdítják az emberek munkába állását és munkában maradását. A munkát olyan módon kell biztosítani, hogy elkerüljük azokat a tényezőket, amelyek elrettentik vagy megakadályozzák a munkavállalót abban, hogy kilépjen a munkaerőpiacra. A munka fenntarthatóságában szem előtt kell tartani az egyéni körülményeket és szükségleteket.¹³

-
- 11 Taksás, B. & Nagy, B. (2023): A fenntarthatóság mérése a hazai és nemzetköziindikátorrendszerek alapján. *Acta Humana*, 3, 47-64; Balatoni, M., Máthé, K., Pongrácz, A. & Szegedi, L. (2023): A fenntarthatóság társadalmi percepciója a Nemzeti Közszolgálati Egyetem hallgatóinak körében. *ACTA HUMANA*, 2023/3. 29-46; EMBERI JOGI TANÁCS (2022): A kisebbségek oktatása, nyelve és emberi jogai: A kisebbségi különleges jelentéstevő jelentése. *ACTA HUMANA: EMBERI JOGI KÖZLEMÉNYEK*, 10(1), 85-117.
- 12 Zarestky, J. & Collins, J. C. (2017): Supporting the United Nations' 2030 sustainable development goals: a call for international HRD action. *HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT INTERNATIONAL*, 20(5).
- 13 Garami, M. & Rácz, Zs. (2023): A tisztességes és fenntartható munka egyes aspektusai, különös tekintettel a mobbing gazdasági és egyéb természetű káros hatásaira. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek XX. évf. 1.*, 121-130.

Az Agenda 30 program tagoltsága miatt több szempontból kritika alá vonható. Szakértői szempontból számos cél nehezen interpretálható, valamint a megvalósíthatóság szintjén is ködös néhány értelmezés. Az Agenda 30 szembetűnő hiányossága, hogy 15 év gyakorlatilag nagyon kevés az összes cél azonos mértékű teljesítésére, így a tagországok bizonyos célokat előrébb kezelnek, más célokat háttérbe szorítanak. Valószínűleg a sikert garantáló célok elsőbbséget élveznek majd, míg azon területek, amelyek leginkább megkívánnák a fejlesztést messzemenőig elmaradnak.¹⁴

Mindent összevetve megállapítható, hogy az 1980-as évek óta az emberiség alapszükségeinek kielégítésében, a jelen és a jövő generáció életminőségének megőrzésében meghatározó szerepet tölt be a fenntarthatóság eszméje. Az ökológiai egyensúly fenntartása megakadályozza a természeti erőforrások kimerülését, miközben a társadalmi egyensúly az igazságosságot és az esélyegyenlőséget irányozza elő. A gazdasági egyensúly a környezetbarát technológiák gyakorlati alkalmazásában rejlik. A fenntarthatóság elősegíti az emberek közösségi tudatosságát és együttműködésre való hajlamát, ösztönzi az élethosszig tartó tanulás iránti igény kialakulását.

---

14 Riedelmayer, B., Ásványi, Zs., Sipos, N., Barakonyi, E. & Galambosné Tiszberger, M. (2023): COVID-19 várható hatása az ENSZ 8. Fenntartható Fejlődési Cél alakulására Magyarországon a szakszervezetek körében végzett kutatás alapján. *Vezetéstudomány/ Budapest Management Review*, LIV. évf. 10, 54–65.

TARTALOM

Program

Hamsovszki Júlia: Bibliai és mitológiai eredetű eponimák a magyar és a lengyel nyelvben	5
Lengyel Ákos: A Komárom városi nemesség migrációja a 19. században	8
Bozó-Szűcs Diána: Az aszódi skandalum: egy mikrotörténeti kutatás tanulságai	13
Bencze Dávid: Az érsekújvári vasutas társadalom az 1919-es államfordulat idején	16
Bajcsi Ildikó: Nyilasok Komáromban és környékén az első bécsi döntést követően	24
Sýkora Hernády Katalin: A szlovákiai magyar pedagógusképzésben részt vevők interakciós stílusa	29
Ribní František: A mesterséges intelligencia használatának tudatossága – <i>Kutatások a szlovákiai magyarok körében</i>	32
Fóthy Noémi: A Nyitra megyei vállalkozások és a tervezés	36
Valkó Vivien: A Fenntartható Fejlődési Célok társadalmi és gazdasági vetületei	40